

„Taká bola Petržalka“ Petržalka v rokoch 1919 - 1946

Výstavu pripravili: študenti magisterského odboru Muzeológia a kultúrne dedičstvo, Katedra etnológie a muzeológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave:

Bc. Jana Drugajová
Bc. Miroslava Duplinská
Bc. Dominika Ertlová
Bc. Lubica Horovská
Bc. Kristián Horváth
Bc. Lívia Jamrichová
Bc. Simona Kožuchová
Dana Lacová
Bc. Anita Lévaiová
Bc. Michaela Paprčková
Bc. Petra Pirušová
Bc. Veronika Résová
Bc. Veronika Stepanovová
Bc. Zuzana Štepáneková
Bc. Lenka Vargová
Bc. Kristína Vaseková

Pedagogické a organizačné vedenie:

Mgr. Luboš Kačírek, PhD.
Doc. PhDr. Pavol Tišliar, PhD.

Grafická úprava:

Mgr. Michal Nemeč
Dana Lacová

Odborná spolupráca:

Prof. PhDr. Marta Botiková, Csc.

PhDr. Viera Obuchová, Csc.
(konzultácie a korigovanie pamiatkových údajov)

V spolupráci s:

Mestská časť Bratislava - Petržalka
Miestna knižnica Petržalka
Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z.

Archív mesta Bratislavы
Múzeum telesnej kultúry v SR, Bratislava
Slovenské národné múzeum - Múzeum kultúry karpatských Nemcov
Slovenské národné múzeum - Múzeum kultúry Maďarov na Slovensku
Slovenský národný archív v Bratislave

Výstava bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0199-12 „Historický atlas obyvateľstva Slovenska (18. - 1. pol. 20. storočia)“.

Ukončenie prvej svetovej vojny znamenalo zánik Rakúsko-Uhorska a vznik nástupníckych štátov. Jedným z nich bolo aj Československo. Hoci nový štát uznali viťazné dohodové štáty, Československo ešte nemalo presne určené hranice.

Pripojenie Petržalky k Československu

Hranicu medzi Maďarskom a Československom určili dohodové štáty 24. decembra 1918. Pri Bratislave prechádzala hranica stredom Dunaja. Československá vláda však žiadala zo strategických dôvodov aj bratislavské predmostie. Úprava hranice bola potvrdená 11. augusta 1919. Čakalo sa tak len na vodu prilezitosť. Plán obsadenia Petržalky vypracoval veliteľ Západnej armádnej skupiny, francúzsky gen. Mittelhauser na pokyn gen. Fellého. Obsadenie sa uskutočnilo 14. augusta o 02.00 hod. za bezmešiacej noci a vykonali ju štvri prapory Stráže slobody.

Obsadenie sa uskutočnilo na dvoch miestach. Vybraní spoločníci Sokola sa bosí iba s granátmi prešplhali na druhú stranu mosta. Cestou pretrhali káble, aby nebolo možné vydriť most do vzdachu, a zajali maďarské stráže. Po odzbrojení stráže prešli cez most do Petržalky dva prapory Stráže slobody. Súčasou akcie bola preprava čs. vojska pontónmi pri dnešnom internáte Družba. II. prapor 1. pluku Stráže slobody odzbrojil tamojšiu maďarskú posádku pri Pečnianskom lese a postupoval popri Dunaji smerom k mostu.

Zneškodenie maďarskej posádky v Petržalke prebehlo rýchlo, nepadol ani jeden výstrel. Väčšina z maďarských dôstojníkov a vojakov spala a čs. vojsko ich bez problémov zajalo. Táto vojenská operácia bola poslednou akciou vojenského konfliktu medzi Československom a Maďarskom v rokoch 1918 - 1919.

Generál Piccioni, minister Vavro Šrobára a gen. Mittelhauser v Bratislave, 1919

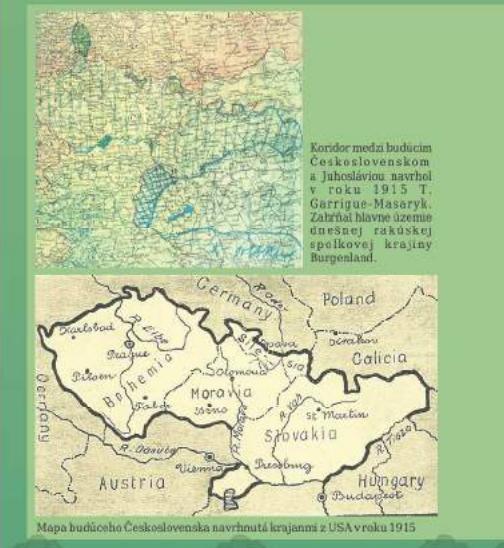

Vojaci Stráže slobody na druhý deň po obsadení Petržalky

Bratislavské predmostie

Diskusie o budúcej hranici pri Bratislave sa viedli už počas 1. svetovej vojny. Vzniklo viacero návrhov o bratislavskom predmostí, ktorého súčasťou bola aj Petržalka.

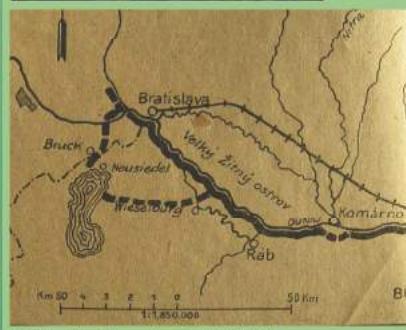
Maximalistický variant žadal koridor, ktorý by spjal Československo s Juhosláviou. Bratislavské predmostie, ktoré by chránilo Bratislavu a dunajský prístav, žiadali hlavne vojenské zložky zo strategických dôvodov. Nemenej dôležitým argumentom pre obsadenie Petržalky boli aj národo hospodárske, dopravné, ale aj rekreačné dôvody.

Mapa budúceho Česko-slovenska navrhnutá krajami z USA v roku 1915

V roku 2010 osadili v Sade Janka Kráľa pamätník Trianonu

Návrh bratislavského predmostia od Rudolfa Kalhouša

Hospodársky rozmach Petržalky nastáva hlavne po výstavbe cestno-železničného mosta v roku 1891. Prudký nárast Petržalky v medzivojnovom období sa prejavil aj v ďalšom rozmachu priemyslu. Dovtedajšie továrne, ako parná píla bratov Harschovcov, továreň na smaltovaný riad Westen či Durvayova tehelňa, aj naďalej prosperovali, ba dokonca rozširovali svoju výrobu.

Rozmach priemyslu a dopravy

Doprava

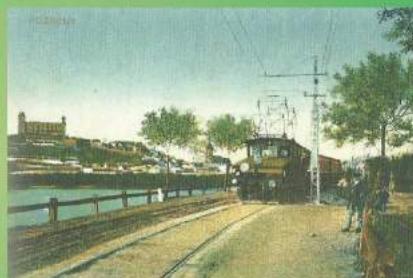
Výstavbou železničnej trate sa Petržalka stala významným dopravným uzlom. Cez Petržalku prechádzali **tri medzinárodne cesty**: Viedenská - od Starého (vtedy Štefánikovho) mosta po nábreží po hraničný prechod Berg do Rakúska, Kopčianska - od železničnej stanice po prechod do Rakúska do obce Kittsee (Kopčany) a Rusovská (Orošvárska), ktorá prechádzala popri Pečníanskem ramene do Maďarska po vtedajší hraničný prechod pri Janíkovom dvore. Za prvej ČSR zaviedli aj **prvú autobusovú linku** medzi Petržalkou a Bratislavou.

Železničná stanica v Petržalke

Cez starý most a Petržalku prechádzala od roku 1914 aj tzv. Viedenská elektrická

Priemysel

K najstarším priemyselným podnikom patrila **Durvayova tehelňa**, ktorú založil v roku 1883 na ceste smerom do Kopčian Anton Durvay. Okrem výrobných a administratívnych priestorov sa tu nachádzali aj byty pre zamestnancov továrne.

Na konci Kopčianskej stáli dve továrne: chemická továreň Matador (Semperit) a oproti smaltovňa Sphinx. Firma Sphinx bola za prvej ČSR monopolným výrobcom smaltovaného riadu. Mala pobočku aj vo Fiľakove.

K menším fabrikám na území Petržalky patrila parná píla bratov Harschovcov, neskôr preglejkáreň, továreň na dyhované debny, Winterova a Vienmanova továreň na farby a laky, Levyho továreň na hnacie remene z prírodných, najmä ľanových materiálov či Omnia, továreň na drevený tovar a kovové hadice.

Továreň na smaltovaný riad na začiatku 20. storočia

Práca v továrnach Semperit, dnešnej Matadorky, zo začiatku 40. rokov

Stretnutie zamestnancov Matadorky v roku 1938

Vznikom Československa a vyčlenením územia Slovenska z Uhorska sa Bratislava stala hlavným politickým a kultúrnym centrom Slovenska. Zvyšuje sa počet jej obyvateľov a príchodom slovenského a českého obyvateľstva aj etnicke zloženie. Petržalka, ako prirodzené zázemie Bratislavu, zažíva tiež dovtedy nebyvaly rozmach.

Rozvoj obce v medzivojnovom období (1919 - 1938) „najväčšia dedina v republike“

Po pripojení Petržalky k ČSR sa zvýšil príliv novoprišlého obyvateľstva. Dôvodom boli aj výrazne nižšie ceny stavebných pozemkov ako v Bratislave a dobrá dopravná dostupnosť do mesta. V roku 1930 mala Petržalka už vyše 1 500 domov a viac ako 14 000 obyvateľov.

Petržalku obývali hľavne rolníci, remeselnici a robotníci, ktorí si privrábali pestovaním ovocia a zeleniny a predávali ho na trhu v Bratislave. Po vzniku Československa sa v Petržalke usádzali vo väčšej miere aj úradníci Štátnej a verejnej správy, učitelia s rodinami, železniční a poštoví zamestnanci, policajti, vojaci či príslušníci pohraničnej stráže.

Pohľadnica Petržalky z polovice 30. rokov

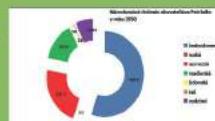

Pohľad na Petržalku z roku 1931. V pozadí sa nachádza Bratislavský hrad.

Národnostné zloženie

Pred 1. svetovou vojnou boli najpočetnejšou etnickou skupinou Petržalky **Nemci**. K nemeckej národnosti sa hlásili dve tretiny obyvateľov, Madari tvorili takmer 17 % a **Sloáci** 10 % obyvateľov. K pôvodným obyvateľom Petržalky patrili aj **Chorváti**, ktorí sa však už postupne asimilovali. V medzivojnovom období sa zvyšoval počet Slovákov a Čechov, čo dokladajú aj oficiálne štatistiky z rokov 1921 a 1930. Medzivojnové štatistiky však uvádzajú len československú národnosť. V roku 1930 tvorili **Slováci a Česi** už vyše 55 % obyvateľov.

Národnostné zloženie obyvateľstva Petržalky podľa sčítania ľudu z roku 1930

Ulica v Petržalke za prvej ČSR

Reklama ľudového obchodníka zo Židovskej ročenky z r. 1933/1934

Náboženské zloženie

Väčšina obyvateľstva Petržalky, približne 80 %, sa hlásila k **rimskokatolickému** vierovyznaniu. Cirkevná farma Petržalka bola filiálkou bratislavskej farnosti sv. Martina. Zvyšujúci sa počet katolíkov viedol v roku 1934 k zriadeniu samostatnej farnosti. Najstarší katolícky kostol stál v Petržalke od roku 1672 na dunajskom nábreží. V roku 1932 postavili nový Kostol Povýšenia sv. Kríža, ktorý spravovali františkáni. Druhou najpočetnejšou náboženskou komunitou v Petržalke boli príslušníci **evangelickej cirkvi augšburského vyznania**, ku ktorej sa hlásilo takmer 10 % obyvateľov. Súčasťou evanjelickej ludovej školy, ktorú si postavili evanjelici v roku 1933, bola aj modlitebňa.

Náboženská štruktúra Petržalky v roku 1930

V Petržalke ako každej samostatnej obci sa rozvíjal kultúrny a spoločenský život. Vďaka demokratickým pomerom v medzivojnovom Československu sa mohla slobodne rozvíjať spolková činnosť obyvateľov bez ohľadu na ich etnický, náboženský či sociálny pôvod. Zniženie pracovného času na 8 hodín denne a zavedenie dovoleniek prinieslo väčšie možnosti na trávenie voľného času.

Spoločenský a spolkový život v Petržalke

Spolky

Tradičným spolkom bol **dobrovoľný hasičský spolok** založený v roku 1874. Okrem boja so živelnymi katastrofami organizoval aj kultúrne podujatia. Jeden z veľkých požiarov zasiahol Petržalku v roku 1912. Hasičský bál tradične zavŕšoval v Petržalke fašiangové zábavy v poslednú sobotu pred Popolcovou stredou.

Posviacka novej hasičskej zástavy na začiatku 20. rokov

Hasičský pochod z roku 1932. V pozadí sa nachádza barokový kostolík.

Počiatka dobrovoľného hasičského spolku

Jazda na hasičskej striekadake bola súčasťou hasičských slávností

Počiatka TJ Sokol Petržalka

K obľúbeným patrili hudobné spolky. Prvý hudobný spolok v Petržalke vznikol ešte v roku 1907 zásluhou N. Königsmarka. Po útme po 1. svetovej vojne naň nadviazala 35-členná **hudobná kapela** Konrada Kesa, ktorá vznikla v roku 1924. K. Kesa pochádzal z Kopčian (Kittsee), kde pôsobil ako učiteľ hudby na sláčikové a dychové nástroje.

Aktívnu činnosť vyvíjala aj **Telocvičná jednota Sokol**, založená v roku 1922. Cieľom spolku bolo pestovanie všetkých druhov športu a organizovanie športových stretnutí. V júli, na výročie upálenia Jana Husa, sokolská obec pravidelne zakladala na dostihovej dráhe vatru.

Po 1. svetovej vojne sídlilo v blízkosti sadu **kino Eldorado**. Majiteľom bola prešporská rodina Száthmáryovcov, v 2. polovici 30. rokov ho prevádzkovala TJ Sokol. V rámci TJ Sokol pôsobilo aj ochotnícke a hábkové divadlo.

V rámci Petržalky pôsobilo aj viacero miestnych športových klubov, napríklad **TJ Kovosmalt** (založený 1932) a **ŠK Matador** (vznikol 1933). Ich cieľom bolo pestovanie a organizovanie športových aktivít.

Die Engerauer Musikkapelle

Hudobná kapela Konrada Kesa

Reštaurácia Františka Krízodeka „U modrého Dunaja“ sa nachádzala na brehu Dunaja v blízkosti Pečnianskeho ramena. Hostinec ponúkal návštevníkom domácu stravu a príjemné pobytenie vo voľnej prírode.

Petržalské hostince

Oblúbeným miestom trávenia voľného času nielen Petržalčanov, ale aj obyvateľov Bratislavы, boli miestne hostince. Niektoré sa nachádzali priamo v rámci obytných sídiel, iné priamo v lome prírody, daleko od mestského ruchu.

Vyhľadávaným rekreačným miestom Petržalčanov pri Pečnianskom poloostrove bola Harschova lúka. Ako miesto oddychu slúžila do roku 1948, kedy sa stala súčasťou pohraničného pásma.

Po stabilizácii pomerov po ukončení 1. svetovej vojny sa do bežných kolají vrátil život obyvateľov Bratislav. Petržalka sa opäť stáva miestom relaxu, kde postupne vznikajú ďalšie športoviská, ako futbalové a veslárské kluby či dostihová dráha.

Petržalka – oddychová zóna Bratislav

Petržalský sad

Výraznejšia úprava sadu sa uskutočnila v rokoch 1933 až 1937. Pod vedením botanika Dr. Rudolfa Limbachera v ňom vybudovali rozárium. Malo plochu 1 500 m² a vysadili v ňom 3 000 ruží. Patrilo medzi najbohatšie rozárium vo vtedajšom Československu.

Petržalský sad v 20. rokoch.
Od 30. rokov ho nazývali Tyršove sady, podľa Miroslava Tyrša, významného propagátora športu, ktorý tu mal aj sochu.

Futbalové kluby

Petržalka sa stala sídlom viacerých futbalových klubov. Viaceré vznikli ešte pred 1. svetovou vojnou (PTE, SC Ligeti či FC Makkabea). Najvýznamnejším československým futbalovým klubom bol **1. Československý športový klub Bratislava**, založený v roku 1919. Už v roku 1922 získal v rámci župných majstrovstiev titul majster Slovenska a v roku 1927 prvý raz v histórii slovenského futbalu titul amatérského majstra ČSR.

Futbalové ihriská a kluby v Petržalke v rokoch 1918 - 1938:

- 1. Čsl. SK Bratislava (ČH) na Starohájskej ceste
- SC PTE (Artmedia) na Kraskovského ulici
- FC Makkabea (poštári) na Starohájskej ceste
- SC Ligeti (ŠK Petržalka) na Starohájskej ceste
- ŠK Matador na Kopčianskej ceste
- SC PMTK na Klokočovej ulici
- ŠK Slávia Kablo na ulici Pri Seči
- ŠK Tehelňa na Kopčianskej ceste

Slávnostné otvorenie futbalového
ihriska v Petržalke 24. 8. 1919

Návrh stadióna futbalového klubu Makkabea od
Fridricha Weinwurma

V roku 1928 prijalo zastupiteľstvo mesta Bratislav uzemný plán oblasti na pravom brehu Dunaja a vyzdelenie ho-oko oddychovú zónu pre obyvateľov mesta

Lodenice

Na nábreží Dunaja, popri budove Bratislavského veslárskeho klubu z roku 1896, ktorý v medzivojnovom období využíval Maďarský veslársky klub, vyrástli na začiatku 30. rokov budovy nemeckého a slovenského veslarskeho klubu.

Bratislavčania radi navítávali aj petržalskú reštauráciu Leberfinger či Au-Café

Lido

Prírodné kúpalisko Lido bolo oblúbeným miestom Bratislavčanov od začiatku 20. storočia. Na vyhradených miestach Dunaja sa kúpaťo ešte v 40. rokoch 20. storočia. Kúpalisko Lido spôsobom tvoril len malý bazén a kus upraveného brehu. Komplex bol postupne budovaný v roku 1934 a verejnosti slúžil až do 60. rokov.

K očakávaným miestam oddychu patril aj Lunapark

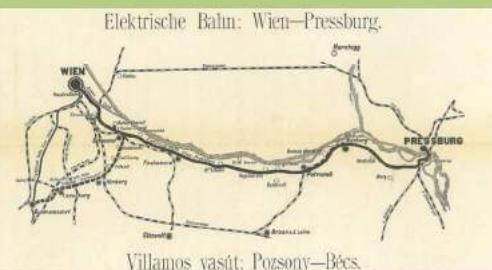

Lido v roku 1929

Spojenie Viedne a Bratislavы tzv. Viedenskou električkou bolo vo svojich začiatkoch technickou atrakciou. Na našom území to bola jedna z dôležitých dopravných stavieb, ktorej charakter a význam presiahol hranice Bratislavы. V čase svojej existencie sa stala jedným z identifikačných znakov nášho mesta.

100 rokov Viedenskej električky

S myšlienkom na spojenie sietí mestských električiek Viedne a Bratislavы elektrickou železnicou prišiel v roku 1898 viedenský inžinier **Jozef Tauber**. Aj keď mal projekt veľký hospodársky význam, jeho presadenie trvalo dlhú dobu. Pre rakúsky úsek z Viedne po Hainburg vznikla v roku 1913 spoločnosť **Miestna elektrická železnica Viedeň - Krajinská hranica** v blízkosti Hainburgu so skratkou **L.W.P.** Tento úsek trate sa začal stavať v roku 1911.

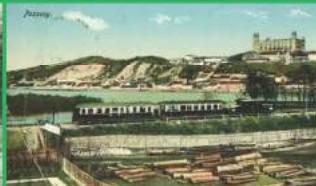
Traf Viedenskej električky Viedeň - Prešporok podľa návrhu Ing. Jozefa Taubera

medzi električkovou a vlakovou dopravou. Celá tráf z Viedne do Bratislavы bola rozdelená na **tri úseky: viedenský, medzimestský a bratislavský**. Viedenský a bratislavský úsek mali charakter električkovej dopravy, medzimestský úsek bol koncipovaný ako železničný. Kým oba mestské úseky mali napájanie jednosmerou trakciou, medzimestský úsek bol napájaný striedavou trakciou. Z toho dôvodu sa diaľkovým vlakom dvakrát menili lokomotívy. **Celá tráf dlhá bezmála 70 km**, mala klasický rozchod 1435 mm, v centre Bratislavы, kde električky mali úzky rozchod 1000 mm, sa používanie spoločného úseku vyriešilo pridaním tretej koľajnice pre normálny rozchod.

Diaľková doprava Viedeň - Bratislava sa podľa cestovných poriadkov začala **5. februára 1914**. Premávka mestnych vlakov Bratislava - Petržalka - Kopčany sa začala až 15. novembra 1914. Cestovný čas z Viedne do Bratislavы bol 2 až 2,5 hodiny, podľa smeru jazdy a počtu zastavení.

Električka CMg 1612 na konečnej zastávke Vlak diaľkovej dopravy medzi zastávkami Liptovská a Šancová v centre mesta

Vlak diaľkovej dopravy smerujúci do Prešporku na zastávku Petrzalka výhľad (Liptovský hrad)

Vlak diaľkovej dopravy smerujúci do Prešporku na zastávku Petrzalka výhľad (Liptovský hrad)

Diaľkové vlaky boli zostavené z dvoch až piatich vozňov II. a III. triedy. Boli vybavené elektrickým osvetlením a kúrením pre všetky napájacie sústavy na trati. Len za prvý rok prevádzky boli na tejto trati prepravené až tri milióny cestujúcich. Viedenskou električkou sa viesli aj "urodené hlavy monarchie", napríklad korunný princ Karol s manželkou Zitou, ktorí v marci 1914 cestovali inkognito, alebo princezná Štefánia Belgická, vdova po korunnom princovi Rudolfovi, ktorá sa už ako grófka Lónyayová obývajúca kaštieľ v Rusovciach dostala aj do neprijemnosti, keď chcela v roku 1917 počas vojny previezť dve kilá maku do Rakúska.

Po rozpade monarchie a vzniku nástupnických štátov bola premávka na nejaký čas prerušená, avšak **od mája 1920** bola obnovená v plnom rozsahu, samozrejme už aj s cennou a pasovou kontrolou. Za účelom zjednotenia oboch prevádzok, teda električiek a lokálnej dráhy, prebehla v roku 1935 prestavba tejto trate na 1000 mm rozchod a bola začlenená do siete mestských električiek. Premávku na trati k štátnej hranici zabezpečovala električková linka E.

Mníchovská dohoda a udalosti 2. svetovej vojny znamenali zastavenie premávky električiek v Petržalke až po štátnu hranicu. Nemecká strana celý úsek trate od bývalej štátnej hranice s Rakúskom po železničnú stanicu Engerau prestavala znova na rozchod 1435 mm. Toto nové spojenie bolo v prevádzke do skončenia 2. svetovej vojny. Po jej skončení už medzinárodná doprava na trati Petržalka - Berg nebola viac obnovená.

Pri prestavbe trate na 1000 mm rozchod boli v depe bratislavského úseku Viedenskej električky v Kopčanoch ponechané ako pohľadávka voči firme Siemens električkové lokomotívy Eg 5, Eg 6 ako aj električky CMg 1612 a CMg 1534. Tie boli v roku 1941 odovzdané novému majiteľovi, firme Stern und Hafferl v Rakúsku.

Kružku priateľov mestskej hromadnej a regionálnej dopravy z Bratislavы sa podarilo od tejto firmy v roku 2011 za pomoc Bratislavského okresného spolku a Bratislavského samosprávneho kraja odkúpiť lokomotív Eg 5 a Eg 6 a dovezť späť do Bratislavы. V súčasnosti prebieha jej rekonštrukcia do stavu, aký mala v roku 1914.

Dialkový Mák na zastávke Hotel Sáva, 1. 2. 1914

Lokomotíva Eg 6 krátko po prevezení do Bratislavы pri MDC na Beaudine

Lokomotívy Eg 5 a Eg 6 v depo Kopčany

Látok pre dialkovú dopravu z roku 1914

Udalosti z roka 1938 sa priamo dotkli aj Petržalky. Po okupácii Rakúska Nemeckom v marci 1938 hraničila Petržalka s Hitlerovou Tretou ríšou. Podpísanie Mnichovskej dohody 30. septembra 1938 znamenalo nielen odstúpenie Sudet v prospech Tretej ríše, ale aj Petržalky a Devína. Rok 1939 priniesol zánik Československa a vznik prvej Slovenskej republiky. Udalosti napokon smerovali k 2. svetovej vojne.

Petržalka - Engerau v Tretej ríši (1938 - 1945)

Nemecké vojsko obsadilo Petržalku bez boja **10. októbra 1938**. Príslušníci Petržalky k nemeckej Tretej ríši viedle až k jej novému oficiálemu pomenovaniu - **Engerau**. Stovky slovenských a českých rodín sa odsťahovali do vnútrozemia, štátnych zamestnancov evakuovali štát, ale ďalší stovky ľudí boli odkazané žíť v okupovanej obci, lebo tu mali majetok alebo prostre nemali kam ísť. Pred vypuknutím vojny mala Petržalka približne dvadsaťtisíc obyvateľov, po skončení o polovicu menej. Celková plocha zabraného územia bola takmer 960 ha. Z Dunaja sa stala hraničná rieka medzi Trefou ríšou a Československom, neskôr Slovenskom republikou.

Oficiálnym jazykom úradov i mestských škôl sa stala **nemčina**. Počas vojny sa narušilo pôvodné spojenie Petržalky s Bratislavou. Petržalcia boli odrezaní od Bratislavu, kam dovtedy mnohí z nich chodili za pracou či predavali na trhovisku ovocie a zeleninu. V rámci vojnovej ekonomiky fungoval pridelový systém na potraviny. Časť svojej produkcie museli obyvatelia odovzdávať za nízku výkupné ceny štátu.

Verejné pôsobenie a spoločenský život obyvateľov bol značne obmedzený a vymedzený len v presne určených oblastiach. Hoci formálne pôsobila oficiálna štátnej správy, **na život obyvateľov dohliadao Gestapo**. Dovtedajšie politické strany ako aj väčšina spolkov zanikli.

Vojnové pomery napíno zasiahli hlavne petržalskych Nemcov, ktorí mali rišské občianstvo. Miestni Nemci boli organizovaní v nemeckých spoloch. Chlapci museli vstúpiť do **Hitlerovej mládeže** (Hitlerjugend), dievčatá zasa pôsobili v **Spolku nemeckých dievčat** (Bund Deutscher Mädel). Muži ako rišskí občania museli narukovať na frontu a mnohí sa z neho nevrátili. Kvôli nedostatku mužských pracovných síl začali v najväčších fabrikách Semperit (Matador) a Sphinx pracovať ženy z domácností a mladé dievčatá.

Adolf Hitler sa 16. marca 1939 z petržalskej strany pozeral cez dalekohľad na Bratislavu

Miestni duchovní v Kostole Povýšenia sv. Kríža. V hornom rade žltá doprava sú páter Albert a Barnabás, v dolnom rade Roman a Norbert. Petržalská farosť patrila cez vojnu do Viedenskej arcidiecézy.

Kostol a pošta

Zadunajská, vtedy Hitlerova ulica počas 2. svetovej vojny

Bombardovanie Bratislavы

Nálet amerického letectva 16. júna 1944 na rafinériu Apollo zasiahol aj územie Petržalky. Keďže sa petržalská časť Ovište nachádzala oproti starej rafinérii cez Dunaj, niekoľko bomby spadlo aj na túto obývanú štvrt. Tie zasiahli aj obytné domy, v ich troškach zahynulo viacerо Ovišanov. Ešte v 70. rokoch 20. storočia sa ich hroby nachádzali na petržalskom cintoríne.

Budovanie opevnenia Juhovýchodného valu

V septembri 1944 začala nemecká vláda budovať v pohraničných oblastiach Tretej ríše tzv. Juhovýchodný val (Südostwall). Tvorili ho zákopy, prstenec protitankových a protipechotných betónových krytov s guľometnými hniezdami a protitankovými pancierovými pásťami „panzerfaust“. Pri Bratislave ho plánovali napojiť na moderný pevnostný systém, ktorý postavila československá armáda v druhej polovici 30. rokov.

Bombardovanie továrne Apollo zo 16. júna 1944 zasiahlo aj územie Ovišta

Starý most z petržalskej strany po okupácii Petržalky v októbri 1938

Engerau Brücke bei Pressburg

Koncentračný tábor

Na fyzicky náročnú prácu nasadzovali nacisti **vojnových zajatcov** a členov pracovných jednotiek, ako aj mestských obyvateľov. V Petržalke zriadili na jeseň 1944 pracovný tábor, kde internovali do 2 000 maďarských židov. V priestoroch sa nekúrilo, väzni spávali na zemi a dostávali veľmi slabú stravu. Väčšina väzňov zahynula. Rýchly postup Červenej armády vedel k likvidácii tábora. Zvyšní väzňov transportovali do Mauthausenu. Pravdepodobne sa podarilo zachrániť len trom, ktorí sa skryli v stredotelekom Wolfsthale.

Betonová zábrana z konca 2. svetovej vojny. Obnovili ju v obci Berg v roku 2008 a vytvorili z nej pamätník s nápisom „Prechod zakázany“

Exhumácia židovských obetí

Postupovanie Červenej armády Európu znamenalo nielen vytláčanie Nemcov z okupovaných krajín, ale aj ovplyvňovanie politického diania v oslobodených krajinách v prospech Sovietskeho zväzu. Víťazné veľmoci potvrdili obnovenie hraníc Československa, čo znamenalo o. i. aj opäťovné pripojenie Petržalky k Československu.

Oslobodenie Petržalky a jej pripojenie k Bratislave

Pamätná tabuľa pripomínajúca oslobodenie Petržalky Červenou armádou na budove školy na Zadunajskej ulici. Odhalili ju 4. apríla 1946 pri príležitosti 1. výročia oslobodenia. Budova školy slúžila po oslobení sovietskym vojakom ako nemocnica.

Sústredovací tábor pre Nemcov Madarov

Od začiatku roku 1945 vládli na území Slovenska názory podporujúce odplatu za vojnovu spôsobené škody. Cielom vlády bolo „čísiť“ Československo od Nemcov a Madarov. Krátko po vojne začali vznikať sústredovacie tábory. Tábor v Petržalke vznikol už v apríli 1945 a bol v ňom približne 2 300 osôb. Situácia v táborech bola zlá. Nedostatočná ubytovacia kapacita, zlá hygienická a zdravotná starostlivosť a nedostatky v stravovaní spôsobovali výskyt infekčných ochorení. Tábor zanikol v roku 1949.

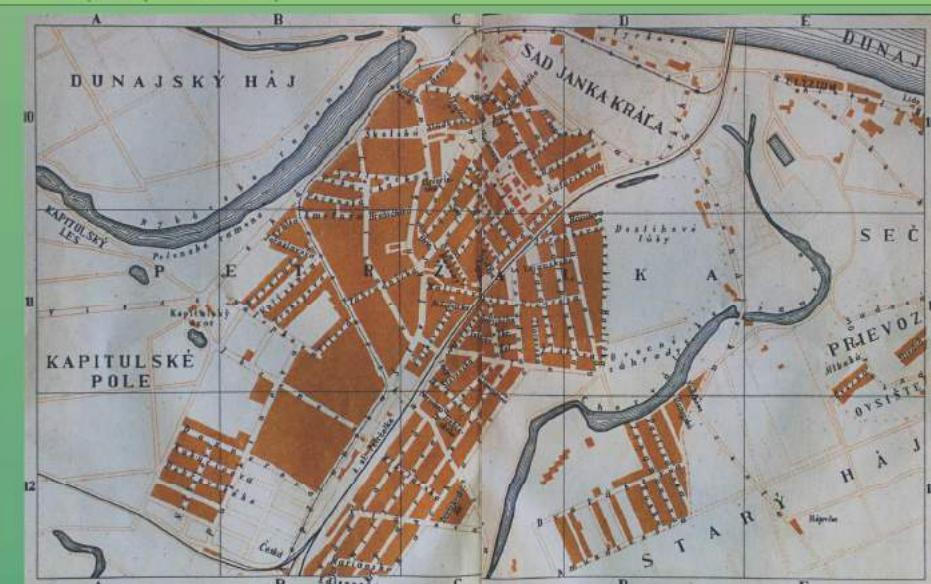
Vyhľáškou Povereníctva vnútra č. 1623 z 13. februára 1946 sa obec Petržalka stala od 1. apríla 1946 súčasťou Veľkej Bratislavky ako jej XL obvod. Z petržalských „delenčanov“ sa tak stávajú „mešťania“. Ako však ukázal ďalší vývoj, zmena postavenia obyvateľov Petržalky priniesla niemesto očakávaného skvalitnenie postupnú likvidáciu jej dovednejšej sociálnej a urbannej štruktúry.

Vojaci Červenej armády postavili po oslobení drevený most, ktorý ale vydržal iba dva týždne. V lete 1945 ho zničil odtrhnutý veľký člán dunajskej flotily Červenej armády.

Zábery z 1. transportu Nemcov z Petržalky

Mapa Petržalky z roku 1945 po skončení vojny

Prvá polovica 20. storočia je v stredoeurópskom priestore spojená s časťmi zmenami hraníc a etnickými presunmi. Tieto procesy sa nevyhli ani Petržalke. Napriek zložitému obdobiu sa tu narodilo alebo pôsobilo viacero významných osobností. Približujeme portréty aspoň niekoľkých petržalských rodákov a osobností, ktorí istú časť svojho života prežili v Petržalke.

Osobnosti Petržalky

Aši najznámejším petržalským rodákom je **Ignác Lamár** (1897 - 1967), známejší ako **Schöne Náci**. Bol neodmysliteľnou súčasťou koloritu Bratislavu takmer 40 rokov. Obliečený vo fraku a s cylindrom a paličkou v ruke sa prihováral obyvateľom mesta. Posledné roky života strávil v nemocnici pre dlhodobo chorých v Lehničiach, kde bol aj pochovaný. V roku 2007 jeho telesné ostatky pochovali na Ondrejskom cintoríne. Jeho životný príbeh spracovala aj skupina Lozo v piesni „Schöne Náci“ z albumu *Ticho po piesine* (1989).

Socha Schöne Náciho od Juraja Meliša na Šedlárskej ulici

GALERIA LAKURIA
Plaketa Krista od Miklósa Eleka Kallósa

Bohuslav Chňoupek ako minister zahraničných vecí ČSSR v spoločnosti prezidenta Gustava Husáka. Obaja sa narodili vo Veľkej Bratislave.

Gustáv Malý s manželkou Máriou a deťmi Mariou, Viktorom a Augustom (závia) pred domom v Petržalke, okolo 1915

Ferko Urbánek

Ludovít Cyril Janota

Karol Pekník

Sochár **Miklós Elek Kallós** (1911 - 1989) pôsobil v Budapešti, kde najprv od konca 20. rokov študoval a potom aj profesionálne pôsobil. Je autorom množstva portrétov, plakiet a reliéfov, ako aj plastík na fasádach budov. Pri priležitosti 100. výročia narodenia mu spolu s manželkou, malíarkou Lillou Paszkánovou, usporiadali v Cegledge súbornú výstavu.

V Petržalke sa narodila aj manželka keramikára Ignáca Bizmayera (* 1922). **Viola Bizmayerová**, rod. Jungová (* 1935). Príbeh jej rodiny nám približuje nelahké životné osudy mnohých petržalských rodín. Vyrastala v nemeckej rodine, jej starší brat musel narukovať do wehrmachtu. Po smrti rodičov a starších súrodencov ju vychovávala bezedná rodina Bergercovcov, ktorí boli vinohradníci a mali viechu na území dnešného výstaviska. Jej mladší brat sa ako diefa dostal po 2. svetovej vojne do Švédska a opäť s ním nadviazala kontakt až po 20 rokoch.

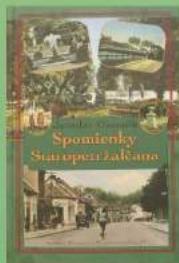
Viola, rod. Jungová, s manželom Ignácom Bizmayerom

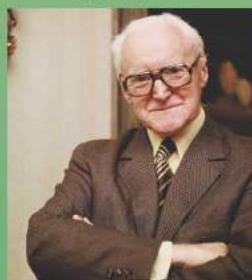
Z Petržalky pochádzal aj **Bohuslav Chňoupek** (1925 - 2004), kde bol jeho otec za prvej ČSR policajtom. V 50. a 60. rokoch bol novinárom, od konca 60. rokov bol politicky činný. Od decembra 1971 do roku 1988 pôsobil ako minister zahraničných vecí ČSSR. Po ukončení aktívnej politickej činnosti ostal žiť v Prahe a vrátil sa k literárnej a publicistickej tvorbe.

Najznámejším Staropetržalčanom je pravdepodobne **Jaroslav Gustafik** (* 1925), autor knihy *Spomienky Staropetržalčana*, ktorá vyšla v dvoch vydaniach (2000 a 2009). Celý svoj život prežil v starej i novej Petržalke.

Ešte pred 1. svetovou vojnou sa v Petržalke usadil maliar **Gustáv Mallý** (1879 Viedeň - 1952 Bratislava). V Petržalke žil od roku 1911 až do roku 1923. Býval v dome na Novej ulici. V Bratislave viedol maliarsku školu, kde boli jeho žiakmi napríklad Koloman Sokol, Ludovít Fulla či Cyrián Majerník.

Portrét Jaroslava Gustafika (hora) a vydanie knihy *Spomienky Staropetržalčana* z roku 2009

Eugen Sochoň

Po vzniku Československa sa v Petržalke usadil spisovateľ a dramatik **Ferko Urbánek** (1858 Vsetín - 1934 Bratislava). Od roku 1923 pôsobil ako uredník Slovenskej ligy v Bratislave. Usadil sa v dome svojho zafa, advokáta Gleimana na Studiínej ulici. Jeho meno nesie literárna súťaž *Petržalské súzvuky Ferka Urbánka*, ktorú organizuje Miestna knižnica Petržalka.

V 30. rokoch pôsobil v Petržalke aj hudobný skladateľ **Eugen Sochoň** (1908 Pezinok - 1993 Bratislava). Sochoňovi sa do Petržalky prifahovali v roku 1931, kde kúpili dom na Kmetovej ulici, bočnej uličke Rusovskej cesty. V Petržalke bývali až do roku 1938, do jej okupácie Nemeckom.

Vlastivedný pracovník a úradník **Ludovít Cyril Janota** (1888 Čadca - 1968 Bratislava) pôsobil v rokoch 1928 až 1954 ako hlavný matrikár Bratislavu. Po ziskaní zamestnania v Bratislave sa usadil v Petržalke, kde býval až do jej pripojenia k Tretej ríši. Mal rozsiahlu knižnicu, ktorá bola v tomto období pravdepodobne najväčšou v Petržalke. Je autorom 3-zväzkového diela *Slovenské hrady* (1935 - 1938).

Pracovné povinnosti spájali s Petržalkou aj generála **Karola Pekníka** (1900 Pezinok - 1944 Pohronský Bukovec, pochovaný v Pezinku). Vyštudoval Vojenskú akadémiu v Hraniciach a Vysokú školu vojnovú v Prahe. Ako dôstojník československej armády pôsobil ako telovýchovný náčelník a učiteľ predvojenskej výchovy v Bratislave - Petržalke. Padol počas SNP.

Na petržalskom cintoríne môžeme nájsť aj hrob generálmajora a veterána západného odboja Ing. **Antona Petráka** MBE, MC. (14. 4. 1912 Viedeň - 7. 2. 2009 Ružomberok). Ako poručík velil rote protitankových zbraní v petržalskom pohraničnom opevnení, potom pôsobil v zahraničnom odboji. Posledných 35 rokov žil v Petržalke.

Anton Petrák

Petržalka zažíva v medzivojnovom období veľký stavebný rozmach. Tvorili ju prevažne jednoduché domy obyvateľov postavené z nepálenej a pálenej tehly. Nachádzalo sa tu aj viacero verejných budov, ktoré slúžili obyvateľom obce. Väčšina budov bola zbúraná počas výstavby panelového sídliska. Niektoré zo zachovaných nehnuteľností boli vyhlásené za národné kultúrne pamiatky (NKP) a pamätičnosti.

Kultúrne pamiatky a pamätičnosti Petržalky z rokov 1919 - 1946

NKP Kostol Povýšenia sv. Kríža Daliborovo nám. 1

Trojlodový Kostol Povýšenia sv. Kríža z roku 1932 navrhol architekt Vladimír Karfík. Na výstavbu kostola finančne prispel T. Baťa a viedol u bratislavský staviteľ František Daniel. V kostole sa na hlavnom oltári nachádza Krucifix od Alojza Rigeleho z rokov 1933 - 1934 a v pozadí na stene malba Jeruzalema od Čzarnokyno.

Budova školy Zadunajská cesta 27

Budovu 5-triednej Štátnej ľudovej škole s nemeckým a slovenským vyučovacím jazykom na postavili v roku 1928. V rokoch 1938 - 1945, kedy bola Petržalka súčasťou Nemeckej ríše, tu sídlila Meštianska škola (Hauptschule). V súčasnosti tu sídlí súkromné gymnázium.

NKP Nemecký veslársky klub

Funkcionalistickú budovu Nemeckého veslárskeho klubu od Josefa Konrada postavili v roku 1931. Budova pripomína veľký parník - s terasou, podpalubím a kapitánskym mostíkom na vrchole. Od roku 2005 je budova súkromným majetkom. Budova sa zachovala takmer v pôvodnom, ale devastovanom stave.

NKP Slovenský veslársky klub

Budovu Slovenského veslárskeho klubu, postavenú v roku 1931, naprojektovať významný slovenský architekt Emil Belluš. Je postavená vo funkcionalistickom štýle. Pôvodné veľke sklenené plochy boli neskôr odstránené kvôli lepšej tepelnej izolácii.

Budova Propeleru

Oblúbenou vychádzkou Bratislavčanov bola plavba lodiou Propeller cez Dunaj. Lod spustili na vodu v roku 1911 a návštevníkov prepravovala až do roku 1968. V roku 1930 naprojektoval Emil Belluš na obchode brehoch Dunaja propelerové stanice, ktoré slúžili svojmu účelu do začiatku 21. storočia. V staniciach boli čakárne a pokladne na predaj lístkov. Obe nástupišta sú prizemné stavby vo funkcionalistickom duchu s citlivou riešenou prevádzkou.

Pamätník obetiam 1. svetovej vojny

Nachádza sa vo vstupnej časti petržalského cintorína. Na štyroch stranách pamätníka sú uvedené mená Petržalčanov, ktorí padli v 1. svetovej vojne. Nachádzal sa na pôvodnom petržalskom cintoríne na Zvážáckej ulici, v roku 1965 ho spolu s križom premiestnili na súčasné miesto.

NKP Pamätník židovských obetí

Bol odhalený 8. júna 1958 na petržalskom cintoríne. Pripomína pamiatku 497 osôb židovského pôvodu, ktorí zahynuli od jesene 1944 do jari 1945 počas výstavby vojenského opevnenia. Ich telá boli pochované v piatich masových hroboch pri mure petržalského cintorína. Podarilo sa identifikovať len časť obetí, niektorí z nich sú pochovaní v individuálnych hroboch okolo centrálnego hrobu.

Protitanková stena na Jantárovej ulici

V septembri 1944 začala nemecká armáda v pohraničných oblastiach Tretej ríše budovať tzv. Juhozápadný val - Südostwall. Tvorili ho zákopy a prstenec protitankových a protipechotnych betónovych krytov. Opevnenie sa buďovalo a čiastočne zachovalo aj na území Petržalky. V zachovanej betónovej stene je osadená ocelová strieľňa pre protitankový kanón. Okolo steny sa nachádzaj zemný násp. Pamätku v marci 2013 očistil a sprístupnil verejnosti Petržalský okrašľovací spolok.

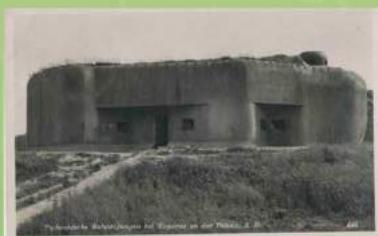
Československé pohraničné opevnenie sa začalo budovať v 30. rokoch 20. storočia ako reakcia na nástup Adolfa Hitlera k moci v Nemecku. Opevnenie bolo budované na strategických miestach vtedajších štátnych hraníc a mestach, kde sa najviac predpokladalo, že by mohol nepriateľ napadnúť krajinu. Spolu bolo postavených vyše 10 000 kusov ľahkých a 264 ľažkých objektov.

Petržalské opevnenie

Línie čs. opevnenia sa mali tiahnuť popri vtedajších štátnych hraniciach na Slovensku, na južnej hranici Podkarpatskej Rusi, v Čechách a na Morave. Na vybraných úsekoch sa budovali objekty fažkého a ľahkého opevnenia. Objekty v Petržalke sa stavali v rokoch 1936 - 1938. Vrátane fortifikácií z rokov 1933-1936 ich tu bolo spolu 25. Tiahli sa v oblúku popri vtedajšej hranici od rieky Dunaj na severu až po jej tok na východe Petržalky, čím uzatvárali takzvané Petržalské predmostie.

Mapa objektov petržalského opevnenia

Objekt B - S 4 „Lány“ v roku 1938

Do jesene 1938 bolo petržalské predmostie kompletne dokončené. Boli osadené pancierové zvony a kopule, dokončené inštalácie, prekážky a codané zbrane - 6 kanónov s 5000 nábojmi a 103 guľometov s 2,5 mil. nábojov. Na obsadenie opevnenia bol určený hraničiarsky prapor č. 50 s počtom 1 500 vojakov. Opevnenie Bratislavы predstavovalo v tej dobe vzor československého pevnostného pásmá. Objekty však neboli využité na pôvodný účel. V roku 1938 po Mnichovskej dohode bol postup prác zastavený a územie pripadlo Nemecku.

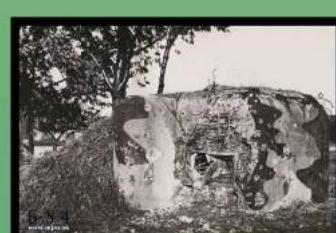
Objekt B - S 8 „Hřbitov“ v roku 1938

Nemecká armáda pri obhliadke objektu ľahkého opevnenia

Po 2. svetovej vojne objekty na Slovensku aj v Čechách ďalej chátrali. Obyvatelia kradli tehly a kovové časti, národný podnik Kovošrot vyráhal pancierové zvony tak, že poškodil celý objekt. Armáda sa starala o bunkre iba v Bratislave a na južnej Morave. Nedostavané objekty na Morave boli za studenej vojny dokončené a pripravené na jadrový útok. V 80. rokoch slúžili bratislavské objekty ako sklady munície a potravín. Po páde železnej opony boli opustené úplne. V roku 2000 sa o mnohôz nich začali zaujímať nadšenci, mnohé však boli úplne vykradnuté najmä súkromnými zberateľmi. V posledných rokoch sa o objekty opevnenia v Petržalke zaujímajú hlavne nadšenci vojenskej história, preto boli vytvorené rôzne občianske združenia ako napríklad Zachráňme petržalské bunkre alebo Múzeum petržalského opevnenia.

Po obsadení nemeckou armádou boli objekty ešte počas druhej svetovej vojny využívané ako cvičné terče. Armáda na nich trénovala účinok zbraní na dobývanie bunkrov, napríklad na prebíjanie betónu. Na Slovensku prežili objekty vojnu teoreticky v pokoji. Pár objektov sa krátko zúčastnilo boja, keďže Nemci v roku 1945 bránili proti vpádu Červenej armády.

Ľahký objekt vz. 37 poškodený palbou

Použitie strelných zbraní veľkých kalibrów proti pancierovým prvkom bunkrov